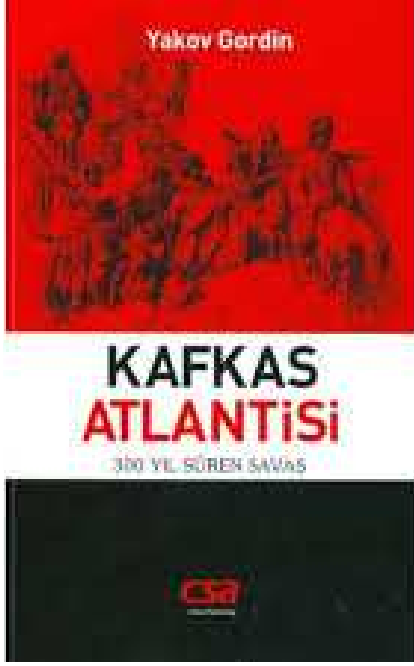

Yakov Gordin, **Kafkas Atlantisi 300 Yıl Süren Savaş**, çev. Uğur Yağanoğlu, CSA Yayınevi, İstanbul, 2014.

Didem ÇATALKILIÇ*

Eserin yazarı Yakov Gordin Rusya'da Kafkasya hakkındaki çalışmaları ile tanınmış ünlü bir Kafkasologtur. Yazarın bölgeyle ilgili pek çok çalışması bulunmaktadır.

İncelemesini yaptığımız bu eser "Önsöz", "13 başlık", "1 harita" ve "42 resim"den oluşmaktadır.

Eserin ilk başlığı "*Seçtiğimiz Yollar*" (s.11-18) dır. Gordin bu başlık altında İslam dünyasının Batı'ya karşı olan duruşu ve 18. yy da dengelerin değişmesi ile beraber sınırların aleyhte gelişmesi özetlenmiştir. 19. yy'ın ilk çeyreğine gelindiğinde ise tüm bu manzara karşısında istisnai olarak Kuzey Kafkasya'da direniş ortaya çıkmıştır. Yazar burada olayları okuma yoluna gitmiş, ortaya çıkan bu direniş dünya tarihi açısından konumlandırılmaya çalışmıştır. Bölgede görev yapan

Rus askeri yetkililerin duruma bakış açısını ise yazar "*emperyal fikirlerinin devletin gerçek imkânlarını geride bıraktığına*" dikkat çekmiştir. Yazar 19. yüzyıl boyunca var olan Rus yayılmacılığını 20. yüzyıl ve günümüz açısından da değerlendirmiş ve Rusların gitgide artan bir şekilde güç kullanarak kolay yolu seçtiklerini, bölgede bin yıllardır var olan dinamikleri görmezden gelerek nihai bir başarısızlığa doğru yol aldıklarını söylemiştir.

"*Rusya'yı Kafkasya'ya Çeken Ne İdi? Kafkas Savaşı'nın ideolojisine dair bazı notlar*" (s.19-52): Yazar bu bölümde sorunun cevabını Kafkasya'nın işgali esnasında bölgede görev yapan N. F. Dubrovin, V. A. Potto, R. Fadeyev ve A. Zisserman gibi ünlü Rus generallerin söz konusu dönemde kaleme aldıkları kroniklerde aramaktadır. Yazar fethin nedenini Kırım ve Volga boyundan farklı olarak Pavel Pestel'in Russkaya Pravda'daki yazısından yaptığı alıntı ile "devletin güvenliğinin sağlam şekilde tesis edilmesi" olarak açıklamaktadır. Dekabrist hareketin fikir adamlarından Mihail Sergeyeviç Lu-

*Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, TDAE, Türk Tarihi Anabilim Dalı.

nin, Kafkas savaşının yapılaş şekli ve Rusya üzerindeki sonuçları nedeniyle bu savaşa karşı çıkmıştır. Fethedilen yerleri organize edemeyen yetkilileri görmüştür. Buna rağmen Lunin Kafkas Savaşının durdurulamayacağını, kaçınılmaz ve gerekli olduğunu söylemektedir. A. Y. Rozen ise başarısızlığı aşılmaz Kafkas dağlarına bağlamaktadır. Ancak hem Lunin hem de Rozen Kafkasya'da şu veya bu şekilde sonuca ulaşacaklarına inanmaktadırlar. Puşkin ise Erzurum Yolculuğu adlı eserinde konuyla ilgili umutsuzluğunu ifade etmektedir.

"Kafkas Savaşının Mukaddimesi" (s.53-68): Bu başlık altında Rusya'nın 1594 yılında Hovorostin seferi ile başlayan seferleri nedenleri, yapılaş şekilleri, sonuçları karşılaştırılmıştır. Yazar burada 1722 İran seferinin nedenleri, amaçları, yöntemi üzerine ayrı bir parantez açmıştır. Ancak pek çok seferde başarısız olunmasının nedenini bölgenin milli-psikolojik geleneklerinin hesaba katılmaması olarak açıklamıştır. Ardından yazar 18. yy'ın ikinci yarısından başlayarak Gürcistan'ı Rus tarihinde konumlandırmış; gerekliliğini ve ilhak sürecini açıklamıştır.

"Tsitsianov" (s.69-108): Yermolov'un hocası olarak bilinen Prens Pavel Dmitriyeviç Tsitsianov Kafkasya'daki Rus hâkimiyetinin temelini atmıştır. Tsitsianov'un portresi N. F. Dubrovin tarafından "idari talimatlarında Asyalı hükümdarlar gibi davranıyordu. Karakter olarak hain ve kalles olan çeşitli hanlarla ilişkiye girerken, onlara seleflerinin davrandığından çok farklı şekilde davranmaya karar verdi. Çoğu temelsiz çeşitli şikâyetlerde taviz ve güler yüz yerine, yeni başkumandan sağlam durmaya, verdiği söze sadık kalmaya ve hatalı olsa bile mükâfat veya cezalandırma ile alakalı vaadini mutlaka yerine getirmeye karar verdi" şeklinde çizilmiştir. Ayrıca Tsitsianov, Kafkas dağlılarının Çarlık'a karşı duruşunu önceden görmüştür. Durum karşısında kendince önlemler almış, Kabardey bölgesinin idari sisteminde değişiklik yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Kabardey bölgesinin zaptının Çeçenistan ve Dağıstan'ı Batı Kafkas kabilelerinden ayırmak anlamına geldiğini fark etmiştir. Bu başlık altında Tsitsianov'un politikası karşılaştırmalarla ele alınmış; Yermolov'un, hatalı stratejileri dâhil olmak üzere Tsitsianov'a olan sorgusuz sualsiz bağlılığı incelenmiştir.

"Yermolov" (s.109-144): Napolyon hayranı olan Aleksey Petroviç Yermolov'un hayatı bu bölümde dönemin aktörlerinin şahitliğinde karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Rus-Kafkas savaşlarının öne çıkan karakterlerinden biri olan Yermolov'un bölgeye bakış açısı, bölge hakkındaki planları ve uygulamaları anlatılmıştır.

"Kafkasya ve Çar. Petersburg ütopyası" (s.145-217): Yazar burada İmparator Nikolay Pavloviç'in Kafkasya seyahatini Kafkas Savaşlarının başlangıç noktası olarak düşünerek konuyu ele almıştır. Bu seyahatten başlayarak Rus askeri yetkililerin dağlılara karşı girdiği savaşlar ve bu savaşların Rus subaylarının bilincindeki etkisi anlatılmıştır. Bu başlığın diğer bir önemli maddesi ise tüm bu savaşın finansal ve psikolojik olarak Rusya'ya maliyeti-
dir.

"1843 Yılı-Şüphenin Bedeli" (s. 218-237): Bu başlık altında Rus-Kafkas savaşlarının kırılma noktası olan 1840'lı yıllar ele alınmıştır. Bu dönemde yaşananlar arşiv belgeleri örnekleminde incelenmiştir.

"Sefil Vahşiler Sürüsü'nden Kuşatma Altındaki Kale Garnizonu'na" (s. 238-292): Bu başlık altında Kafkasya'nın Çarlık sınırları içine dâhil edilirken, Petersburg ve bölgede görev yapan Rus yetkililerin duruma bakış açısı arşiv belgeleri kullanılarak açıklanmıştır. Bu kısma bu başlığın verilmesinin nedeni ise 1845 yılında General Vorontsov'un, Şamil'in Dargo köyüne yaptığı seferidir. Rus Amiral Serebryakov seferden 4 yıl önce "sefil vahşiler ordusu" olarak tanımladığı dağlıları bu kez "kuşatma altındaki garnizon" olarak tanımlamıştır. Başlık altında incelenen diğer konular ise Rusların Terek civarına ilk yerleşimleri ve "Kafkas Hattı"dır. "Terek Hattı", "Kuban Hattı" ve "Karadeniz Kordon Hattı'nın kuruluşu, etkileri ve sonuçları tartışılmıştır.

"Kafkasya: Toprak ve Kan" (s.293-313): Bu başlık altında işgal diğer bölümlerden farklı olarak sosyal ve ekonomik olarak incelenmiştir.

"Reformcu ve Kafkasya" (s.314-323): Bu başlıkta Çar II. Aleksandr dönemiyle beraber, 19. yy'ın ikinci yarısında reformcu özellikleriyle rol oynamış Loris-Melikov ve Dmitriy Alekseyeviç Milyutin'in icraatları ele alınmıştır. Milyutin'in Kafkasya ile ilgili barışçıl raporları kronikleşmiş problemlere çözüm önerilerine ise bu bölümde genişçe yer verilmiştir.

"Çerkesya- Kafkas Atlantisi" (s.324-360): Yazar bu kısımda, Dağlılar ile beraber kaybolan halk bilgeliği, ölen kültür, sosyal ve ekonomik hayat incelenmiş ve durumun ahlaki borucunun dönemin yetkilileri tarafından üstlenildiğini aktarmıştır. Bu başlık altındaki diğer bir konu ise Yevdokimov'un faaliyetleri ve sürgün trajedisidir.

"Ek- 1861-1863 Yılları Arasında Batı Kafkasya'daki Askeri Harekâtlar" (s.361-383): Bu kısımda M. Y. Olşevskiy'nin Batı Kafkasya halklarının göçten önceki son durumuna dair raporu verilmiştir.

"Kafkasya'nın Kaybı Düşüncesini Telaffuz Etmek Korkunç ve Üzücü" (s. 384-400): Bu kısımda Kafkasya'nın fethi ile ilgili farklı düşünceler dile getirilmiş, Kafkasya'nın Çarlık stratejilerindeki yeri tartışılmıştır.

Yazar bu kitapta Büyük Petro'nun 1722 İran seferinden başlayarak Rus-Kafkas ilişkilerinin reel bir çerçevesini çizmiştir. Fethin ideolojisini kurmaya çalışmıştır. Rusya'nın fetih bilincinin yekvücut bir sisteme sıkıca dâhil edilmek üzerine kurduğunu bunun da sürecin doğal yapısına ters düştüğünü belirtmektedir. Kafkasya'nın şartları ve tarihsel gerçeklik yazara göre göz ardı edilmiştir. Dağlıların hayatı ve psikolojisinin Çarlık yetkilileri tarafından çözümlenememesine dikkat çekilmiştir. Rusya'nın aslan pençesi misali Kafkasya'ya attığı üç çizik olan "Karadeniz Kordon Hattı", "Kuban Hattı" ve "Mozdok Hattı" bölgeyi her anlamda tırpanlamıştır. Yazar, Petersburg ve Kafkasya arasındaki bu psikolojik savaşı Rus arşiv belgeleri eşliğinde okumuştur. Rusya'nın, Kafkasya'da maddi ve manevi olarak dipsiz bir kuyuya döndüğü ise bir gerçektir. İndeksin ve kaynakçanın olmaması ise eserin bir eksikliğidir.